

Х ө ө ч и н д а м ш л т а с

Элст балгъсна Сталинă нертă колхозин ах хöч
М. М. Диканьскла кесн күүндвр

— Мал үвлзүлгын манд болхла,
— Хар газрур хөд эклэд тууснас
авн эклин. Хөбдән сәәнәр үвлзүлдж
гаргьхин төлә, бидн эн цагла цуг
халхарн сәәнәр шийндлдж, дуту-
дундинь хәләдж, бер тегиш белдвртә-
гьяр үвләнъд орх зөвтәвдн.

30 джилд би хөч болдж көдлджә-
сми эн. Бас тедү джилд Хар газрур
мал тууджасм эн.

Эн джил мад тууна гидг йир күнд,
зовлянта болсиг келәд керг уга. Ха-
гсу гань боллгын эврәгьярн кев, те-
гәд малан гару угагьяр бәәриднъ
туудж күргхин төлә, хөбчирәс кесг
цаг болн килмджилгъ некв. Эв-дов,
шулун-шамдгә бәәтхә, кеджәсн
кергтән берк гидгәр седклән тәвдж
көдлгын кергтә гидж келх санатав.

Бидн малан ягәдж туудгин тускар
келдж өгсв. Адгым угагьяр хөбдән
туудвдн, өдртән 9 — 10 километр
келдвдн.

Хөбдиг цагтлн өвс идүлх, цаг-
лань услх — хөбчирин күчәх кергнъ
— зокальн болджана. Идг сән
болх гигьәд хаалгьас зөвәр уудж-
мар хөбдән туудвдн. Хаалгьас хойр-
— гурвн километр заагтагьяр туудж
идүлхдән залхурхшвдн.

Гучдгч тууван би сәәнәр күүцәвн.
Хаалгьдан хөд эцх бәәтхә, нам хә-
рнъ сәәнәр мах бәрәд амрцхав.

Бәәридән күрчкәд бидн юнас
авн эклвдн? Юмна түрүн болдж, ма-
лин идг өргәд йовад хәләвдн, белдсн
өвсән, малин хаша-хаац шийндлдж
хәләвдн. Цугтан белн бәәхиг нүдәрн
үзәд медчкәд, ягәдж хөбдән хәрүл-
хин туст цуг оньган тәвбдн.

Малмуд идүлх газран би түрүләд
сәәнәр медәд авчкв, дакад терүнә
хөбн ямаран идгт, кедү хонгар сел-
гәдәр идүлх зура кевв. Юуна төлә
тиигдж кев? Кирцхд цасн ямаран
газрт икәр ундгинь меддж авхар,
ямаран газрт хәрүлхлә хөбнә ноо-
снъ бузрдхиг, түрүн болдж ямаран
идг хәрүлхән меддж авхин төлә
тиигдж келдвдн.

Салькн уга дулан — бүлән өдр
болхла, хол идгт идүлнәвдн. Генткн
боран болсн цагт малмудан идүлхин
төлә, бөрхн бәәсн идгән кәндәдгов-
дн. Бөрхн хәрүлджәтл, кемр чочад
боран болсн цагт, туудж ирхд амр
болна. Хөбдән сальк брүлдж идүлнә-

вдн. Кемрджән шуургын — боран
болсн цагт хөбдиг даарулд уга сальк
урудулдж туухла, амр болтха гигьәд
тиигдж идүлнәвдн. Увлин сармудт
суткдан 10 — 12 часд кеер хәрүл-
нәвдн. Өдр болгын услнавдн. Цасн
орсн бийнъ, йилгьл уга услдг цагла-
рн туугьәд услнавдн. Услджасн ца-
гла хөд бичә дарцтха гигьд, хөбдиг
дөчәдәр, тәвәдәр таслад услнавдн.

Амрхд таалта газр хәйдж олигьнд,
онц оньган өгнәвдн, нарта дулан
өдр болхла хөбдиг кеер амранавдн.
Тер төләд зогсадг газран өдр болгын
сольхар седдвдн. Тоосн тоорм уга,
хатханчг — зөг уга цевр газрт хөб-
диг кевтүлдж амрадвдн, ноосна чиг-
рин тускар бидн өдр болгын ухал-
навдн.

Цасн, шуургын болсн цагт, мөстсн
цагт, кесг эв-дов, аргъ кергтә болна.
Им нег юмар үлгүр авад келий. Хо-
йр-гурвн өдр дарандан догшин шуур-
гын болджана гитхә, тер цагт хөд
цугтан базд эс гилж хашад бәәнә.
Тер цагт би ямаран эв-аргъ кенә?
— гихлә, базднъ эс гидж хашаднъ
өвс-усинъ өгхәс даву дала юмн
уга болдж медгднә. Тер тимм биш,
нам хәрнъ эн йир күнд кәдлмш, йир
зовлянта, дамшлт уга хөбч болхла,
иигсн цагт эндү гаргьәд чигн орк-
хмн.

Хашад удан бәәсн хөд мел газра-
н, цевр агьарт гархар седнә. Кемр-
рджән тер цагт, генткн хашан үүдиг
тәәләд гаргьәлә, эркән уга хөд дар-
цлднә. Чаньгъ-чирг, таргын-ца-
дхлнъ бөдүн хөд, турнъха му хөбдиг
түлкәд, терүнәс кәлтә дарцан болна.
Догшин кийтн болсн цагт, дулан
хашагьас генткн кийтн агьарт гарсн
хөд царцдиг бас тоолх кергтә бол-
джана, тер юнъгад гихлә, катг дотр
кезәд чигн дулан болна. Тийгхлә,
30 — 40 минутд хөбдиг хашаднъ
серүтхдәгьәд, тегәд гаргьхмн бол-
джана.

Догшин салькн кәдләд, хөбдиг идү-
ләд аргъ уга болсн цагт, базд өвсинъ
тәвдж өгдвдн, Энүг иигдж кенәвдн:
юмна түрүн болдж хөбдиг хашагьас
гаргьхасн урд, хөр шаху тьк өвс
базд цацквдвдн. Кемрджән эс тьк-
сн өвс өгхлә, түүг салькн үләгьәд
нискчкнә, тер цагт хөд хоосн, өлн
үлднә. Тер төләд, хөбчирин хошму-
дар тьктә өвс өрк биш хадгьлх кер-

гтә болджана. Кемрджән механизә-
ормуд эс белдсн болхла, өвс бидн
эврән боодглад тьк келдвдн. Ик цасн
орад, көр хурсн цагт, түүг цас арчдг
машингьяр әрәд, хаалгь гаргьнавдн.
Салькн уга өдр болад, боран оршго
бәәдлтә болхла, бидн тигдвдн.

Цевр агьарт, газрин идгт йовсн
хөбдин чинән сән болдгиг, нооснъ
сәәнәр ургьдгиг кезәд болв чигн ух-
адж меджәх кергтә.

Бригадин өдрин диг-дарана тускар
ахрар келдж өгсв. Өр цәәгьәд ирхлә,
хөбдән туугьәд идүлнәвдн. Хөбдин
өбр йирин хойр күн йовна. Негнъ
хөбдин өмн йовна, негнъ арднъ дах-
на. Түрүн йовсн күн, чидлтә
хөбдиг сөргәд, хөд цугтан тег-
шәр иддж цахд аргъ өгнә. Наадж
ард йовсн хөбч болхла, турнъха,
му хөд ард үлдәд одвзго гидж хәлә-
нә.

Өрүнд болв чигн, асхнд болв чигн
би кезәд чигн хөбдиннъ өбр бәәд
Зәрмдән мини дарук болдж кәдлджә-
сн күн намаг сольна. Гурвдгч хөбч
арбичкла хамдан өдрәрн хәрүлнә.
Болв, теднә кәдлмшиг би дангьгин
эврән хәләгьәд гаррад, заавр өгәд,
кехинъ келдж өгдв. Эврәннъ дарагь-
арн сөбднъ селгәдәр хөбдән манна-
вдн, тер юнъгад гихлә, сөбгын цаг
дегәд ик даалгьврта болна.

Гучн джилд хөбч болдж кәдлджә-
нәв — гидж үрднъ би келсн биший!
Джил болгын кәдлмштән му биш кү-
цәнъгьүстә болнав. Улгүринъ келж
лә, мана бригад эн джил зурагьяр
болхла хургын — хуц болгьнас 5,5
килограмм ноос киргьдж авхин орчд
7,1 килограмм ноос авб. Долаң джи-
лгн хойрдгч джилд мана күндж те-
рүнәс даву болх зөвтә.

Төрскн Коммунистическ партин
ЦК-н дарани Пленум удлго болхмн.
Советск олт әмтнә бәәдл-джиргьлд
эркн чинртә эн йовдлг, мана бригад
икәр байрлдж тосджана. Орн-нутгин
олт әмтнә эдл-ахун цаарандк бөдлт-
ин өргн хаалгьинъ Пленум темдлг
хмн. Хөбдән омьчта сәәнәр үвлзү-
лдж гару угагьяр мезд гаргьх, дол-
ан джилин хойрдгч джилд хуц бол-
гьнас 11-д килограмм сән гарта то-
ргын ноос киргьдж авх болдж мана
бригад даалгьвр авч Пленумиг укт-
джана.

БАНАН Бөббә.